

תורת כהנים: הסמיכה בעזרה היא דין נפרד

בתורת כהנים (ויקרא נדבה פרק ד,א) נראה כדעת ר' יעקב דאורליני"ש, וז"ל: "לפני ה' וסמך ידו – ואין סמיכה בבמה... לפני ה' וסמך – אף על פי שסמך מבחוץ יחזור ויסמוך מבפנים". "לפני ה'" נדרש כאן בקשר לסמיכה עצמה, ואף נאמר במפורש שהדברים אמורים לא רק לעניין שלילת הסמיכה בבמה, אלא גם לעניין החובה לסמוך בעזרה. יתירה מזו: בהמשך (פרשתא ד,א) נאמר: "וסמך ושחט – במקום שסומכין שוחטין, ותיכף לסמיכה שחיטה, מה סמיכה בטהורים אף שחיטה בטהורים". מן ההפרדה בין הדרשות משתמע בבירור, שהחובה לסמוך בעזרה אינה נובעת מהתכיפה, ואלו שני עניינים שונים³.

שיטת הרמב"ם

בהל' מעשה הקרבנות (גיא-יב) פוסק הרמב"ם: "אין סומכין אלא בעזרה. סמך חוץ לעזרה – חוזר וסומך בפנים... ובמקום שסומכין שוחטין ותכף לסמיכה שחיטה, ואם שחט במקום אחר או ששהה – שחיטתו כשרה. והסמיכה שיירי מצוה היא, לפיכך אם לא סמך כיפר ואינה מעכבת".

מלשונו נראה בבירור שאלו שני עניינים שונים, וחובת הסמיכה בעזרה אינה נובעת מדין התכיפה⁴. גם מבואר

מדבריו שהדין לסמוך בעזרה מעכב בסמיכה, על פי התורה כהנים הנ"ל, ואילו בסיפא: "ואם שחט במקום אחר או ששהה" לא כתב שיחזור ויסמוך (אור שמח, ראה להלן מערכה פא). אולם בפירושו המשנה (מנחות ט,ח) כתב להיפך: "וכל זמן שסמך חוץ לעזרה – חוזר וסומך במקום שחיטה כדי שישמוך שחיטה לסמיכה ולא תהא ביניהם פעולה אחרת, לפי שנאמר וסמך ושחט".

סיכום

בגמרא נאמר שהסמיכה צריכה להעשות בעזרה, ובתורה כהנים אף נאמר שהדבר מעכב, ויש לחזור ולסמוך בפנים. דעת רש"י, שהסמיכה כשלעצמה יכולה להעשות אף מחוץ לעזרה, אלא שיש לעשותה בעזרה כדי שהסמיכה תהיה סמוכה לשחיטה. ר' יעקב מאורליני"ש חולק בדבר, וסובר שיש דין עצמי בסמיכה לעשותה בעזרה, וכן נראה מהרמב"ם בהלכותיו (אך בפירושו המשנה כתב כרש"י). לדעה זו, נראה שגם הסמיכה הראשונה על פר יום הכיפורים וכן סמיכת השעיר המשתלח צריכות להעשות בעזרה, למרות שאינן סמוכות לשחיטה.

מהסוגיה להלן לגא נראה כדעת רש"י, אולם בתורה כהנים נראה כר"י מאורליני"ש.

מערכה עז. כניסת טבול יום להר הבית (לב,ב)

המקורית? (בניסוח הגמרא בניזיר מד,ב: "טבול יום דוב – כזב דמי"). ואם כן, הרי שכל הטמאים שאסורים בכניסה להר הבית (והם הטמאים שטומאתם נובעת מגופם: זב וזה נדה יולדת מצורע ובעל קרי, כמבואר בפסחים טז,א) – אסורים בכך גם לאחר טבילתם. מבחינה זו, אין מקום לאסור באותם הטמאים שטומאתם נובעת ממקור טומאה חיצוני, כגון טמא מת או שרץ, שהרי הם מותרים בהר הבית גם בימי טומאתם (פסחים שם).

ב. מדרבנן – האם גזרו חכמים שטבול יום לא יכנס למחנה לוייה? אם קיימת גזירה כזו, אפשר שנאמרה גם על טמא מת וכיוצא בו. מאידך, בגזירה דרבנן יש מקום לחלק בין תחומים שונים בהר הבית, כגון בין החיל ועזרת נשים לבין כלל ההר, כפי שיתבאר.

לדיון זה השלכה מעשית חשובה בימינו, באשר לכניסה להר הבית²: האם הטובל מטומאת קרי רשאי להיכנס להר בו ביום, או שמא עליו להמתין עד למחרת? כמו כן, אשה

"טבול יום" הוא אדם הטובל לטהרתו, משעה שטבל ועד צאת הכוכבים. הטבילה מטהרת אותו מטומאתו העיקרית, ועדיין יש בו טומאה מסוימת, כלשון התורה: "וטמא עד הערב" (ויקרא יא,כה, ועוד רבים). וכן: "והיה לפנות ערב ירחץ במים, וכבוא השמש יבוא אל תוך המחנה" (דברים כג,יב)¹.

הסוגיה עוסקת בשאלה: האם טבול יום נשאר עדיין בטומאתו הקודמת לעניין היתרו להיכנס למקדש? אין ספק שאסור לו להיכנס לעזרה, כפי שדרשו חז"ל על הפסוק (במדבר יט,יג): "את משכן ה' טימא ונכרתה הנפש ההוא מישראל, כי מי נדה לא זורק עליו טמא יהיה": "טמא יהיה – לרבות טבול יום" (ניזיר מה,א). הדיון מוסב, אפוא, על כניסתו לתחום שמחוץ לעזרה: הר הבית בכלל ועזרת נשים בפרט.

שאלה זו צריכה להיבחן משני צדדים: א. מדאורייתא – האם לאחר טבילתו עדיין נחשב הוא כטמא בטומאתו

1. מפשט הכתובים ניתן להבין שהטבילה לא טיהרה אותו כלל, אך דייקו חז"ל מלשון התורה "וטמא עד הערב וטהר" (ויקרא יא,לב; יז,טו) שיש בו טהרה כבר משעת הטבילה, עיין במלבי"ם שמיני אות קכג.

2. על פי שיטת הפוסקים הסוברים שניתן לדעת כיום בוודאות על תחומים מוגדרים בהר שהם מחוץ ל"מחנה שכינה" והחיל, ואם כן רשאי טמא מת להיכנס להם.

3. חיזוק לכך מהספרא בויקרא נדבה פרשתא ב,ב: "אמר ר' יוסי... היה לנו עגל זבחי שלמים והוצאנוהו לעזרת הנשים וסמכו עליו הנשים. וכי יש סמיכה בעזרת הנשים? [ולא כנוסח המקבילה בבבלי חגיגה טז,ב: "לא מפני שסמיכה בנשים"] אלא מפני נחת רוחן של נשים".

4. על פי הדפוסים הרגילים המשפט "במקום שסומכין שוחטין" אף נאמר בתחילת הלכה נפרדת (הל' יב), אבל במהדורות המדויקות מבואר שהכל הלכה אחת.

החיל ועזרת נשים מעלה יתירה בבית עולמים, והטמאים שנכנסו לשם פטורין". כוונתו שבמשכן לא היה חיל ועזרת נשים, ומכאן שמעלתם המיוחדת היא מדרבנן בלבד (להרחבת הדיון על כך עיין שערי היכל למסכת יומא, מערכה ק).

רש"י מפרש את המושג "מחנה לוייה" בסוגיה כאן בהתאם לאמור לעיל, וכותב: "החצר החדשה – הר הבית" (וכן במקבילות בפסחים צבא, וביבמות ז,ב). לדבריו הברייתא ור' יוחנן אסורים לטבול יום להכנס להר הבית כולו.

התוס' (ד"ה ורבי יוחנן) הקשו על כך מן המשנה בכלים (פ"א מ"ח): "הר הבית מקודש ממנו... החיל מקודש ממנו... עזרת נשים מקודשת ממנו, שאין טבול יום נכנס לשם". מן המשנה מתברר שטבול יום מותר בהר הבית, ואף בחיל, ורק בעזרת נשים נאסר! לפיכך כותבים תוס', שאין כוונת ר' יוחנן למחנה לוייה כולו, ולא נאסר טבול יום אלא בעזרת נשים⁵. נראה שר' יוחנן נוקט "מחנה לוייה" כדי להבליט את החידוש ההלכתי שבדבר, שאמנם מדין תורה מחנה זה כולו מותר לגמרי לטבול יום, ומכל מקום גזרו חכמים איסור על חלק ממנו.

דיון זה קשור לשאלה האם ר' יוחנן חולק על הברייתא (שלא כדרך האמוראים), או מפרש אותה. רש"י (ד"ה אע"פ) מבין את הברייתא כפשטה, שיש איסור מדאורייתא בכניסת טבול יום למקום עמידתו של המצורע, ור' יוחנן חולק עליה⁶. ואם כך הוא, ברור שאין כוונת הברייתא לעזרת נשים דווקא, שהרי אין לה מעמד מיוחד מדאורייתא, כפי שהתבאר, ומן התורה אין לנו אלא "שלוש מחנות", ויש להטיל דין זהה בכל הר הבית שמחוץ לעזרה, וכפשט לשון ר' יוחנן "מחנה לוייה". אולם תוס' סוברים שר' יוחנן מפרש את הברייתא, ש"עשה שאין בו כרת" היינו עשה דרבנן (והציון "אין בו כרת" נאמר אגב הרישא "עשה שיש בו כרת". מפרש בתמיד כו,א; והסבר נוסף ברמב"ן ביבמות ז,ב). ממילא בטל ההכרח לומר שהברייתא עוסקת בכל מחנה לוייה, וניתן להעמידה בעזרת נשים, בהתאמה למשנה בכלים.

ביחזקאל (מ,ו; מד,יט). בתוס' הרשב"א לפסחים צבא, אף נאמר, ש"הר הבית והחיל לא אשכחן דאיכרו חצר". יש להעיר, שבתאיור מראה יחזקאל בבית המקדש בבית ראשון (פרקים ח-יא) מפרש רש"י (ח,טז; י,ה) ש"החצר החיצונה" האמורה שם היא הר הבית. אלא שדווקא בפסוק כאן שיטת רש"י מעוררת קושי: אם "החצר החדשה" היא הר הבית, איך יתקיים הפסוק: "ויעמוד יהושפט בקהל יהודה וירושלים בבית ה' לפני החצר החדשה"? הרי עמדו מחוץ להר! ואפשר שלדעת רש"י "בבית ה'" פירושו שעמדו בעזרת ישראל, מבפנים לחצר החדשה, אך עיין בהערה הקודמת.

6. כך דעת רש"י כאן וכן משמע ביבמות ז,ב ד"ה וידחה עשה, אולם בפסחים (צבא, ד"ה וא"ר יוחנן) כותב רש"י כדעת תוס', שר' יוחנן מפרש את הברייתא. באשר לשאלה כיצד חלק ר' יוחנן על הברייתא יש שציינו לתוס' ר"ד (ניזר מד,ב), שגרס שרבי הוא האומר "דבר תורה" וכו', ור' יוחנן רק משלים את הביאור ל"חצר החדשה". אך יש להעיר, שהלשון "דבר תורה" מופיעה רבות בלשון אמוראים ובפרט בפי ר' יוחנן (כגון בקידושין יח,א, בבא מציעא מו,ב, מעילה ב,א), ולא מצאנוה כמעט בלשון תנאים.

הטובלת בלילה לנידתה, האם עליה להמתין עד היום השני לטבילתה בטרם תיכנס להר?

סוגיה זו מסתעפת למקורות רבים במשנה בגמרא ובראשונים, ונעמוד על עיקרי הדברים³.

סוגיית הגמרא

בברייתא המובאת בגמ' נאמר: "מצורע שחל שמיני שלו [יום הבאת קרבנותיו] להיות בערב פסח [וזוקק הוא להביא קרבנותיו כדי שיוכל לאכול בקרבן פסח לערב], וראה קרי בו ביום וטבל, אמרו חכמים: אף על פי שאין טבול יום אחר נכנס – זה נכנס; מוטב יבוא עשה שיש בו כרת [כלומר, הקרבת הפסח, שהמבטלו במזיד חייב כרת] וידחה עשה [של איסור הכניסה בטומאה] שאין בו כרת".

רבי יוחנן אמר על ברייתא זו: "דבר תורה אפילו עשה אין בו, שנאמר (דברי הימים ב כ,ה): 'ויעמוד יהושפט בקהל יהודה וירושלים בבית ה' לפני החצר החדשה'. מאי 'חצר החדשה'? אמר ר' יוחנן: שחידשו בה דברים ואמרו: טבול יום אל יכנס למחנה לוייה"⁴.

כמה עניינים בסוגיה שנויים במחלוקת בין הפרשנים: על איזה טבול יום מדובר? האם מכל טומאה שהיא, או מטומאות מסויימות דווקא? מהו "מחנה לוייה" שעליו מדבר ר' יוחנן? והאם ר' יוחנן חולק על הברייתא, ואם כן – על סמך מה? שאלות אלה קשורות זו בזו, כפי שמתברר בדברי הראשונים בסוגיה.

"מחנה לוייה" – מהו?

בתוספתא בכלים (בבא קמא א,י) נאמר: "וכשם שהיו במדבר שלוש מחנות: מחנה שכניה, מחנה לוייה, מחנה ישראל, כך היו בירושלים: מפתח ירושלים ועד פתח הר הבית – מחנה ישראל; מפתח הר הבית ועד שערי ניקנור – מחנה לוייה; משערי ניקנור ולפנים – מחנה שכניה, והן הן קלעים שבמדבר" (ברייתא זו מופיעה בשינויים קלים בגמ' להלן קטז,ב, ונוסח התוספתא ברור יותר). החלוקה הפנימית בתוך הר הבית בין כלל ההר לבין החיל ועזרת נשים היא מדרבנן, כדברי התוספתא (שם הל' ח): "רבי שמעון אומר:

3. להרחבת הדיון בנושא זה עיין באנציקלופדיה תלמודית ערך 'טבול יום' (כרך יח עמ' שפ-שפז); ספר 'אל הר המור', בירורי הלכה פרקים ג-ד (עמ' קא-קיט); הערות הרב יפה'ן לריטב"א ביבמות בהוצאת מוסד הרב קוק, עמ' צט-קיד.

4. לעניין פשט המקרא, היכן נרמז בו עניין זה, נראה שחז"ל התקשו בשאלה מדוע עמד הקהל "לפני החצר החדשה" ולא בתוכה? ועוד, שאין לפרש דברים כפשטם שעשו חצר חדשה, שהרי אין לשנות דברים במקדש, אף לא בעזרת נשים, ללא צורך מיוחד (עיין סוכה נא,ב ולהלן מערכה עט). לפיכך פירשו, שעמדו מחוץ לחצר מפני שנתחדשה הלכה שהחצר אסורה בכניסה לחלק מהעם. ולשון רש"י ביבמות ז,ב ד"ה ויעמוד יהושפט: "אותו היום נטהרו ישראל מטומאה שבידיהם", כלומר, שהיתה היטהרות חפוזה לקראת ההתקלות הפתאומית (עיין בדברי הימים שם), ורבים מהקהל היו טבולי יום (ועיין משך חכמה במדבר ה,ב).

5. תוס' (ד"ה שחידשו) מציינים ש"חצר" היא עזרת נשים דווקא, שכן בפרקי מקדש יחזקאל נקראה "החצר החיצונה". כך פירשו חז"ל (מידות פ"ב מ"ה) וכן רש"י

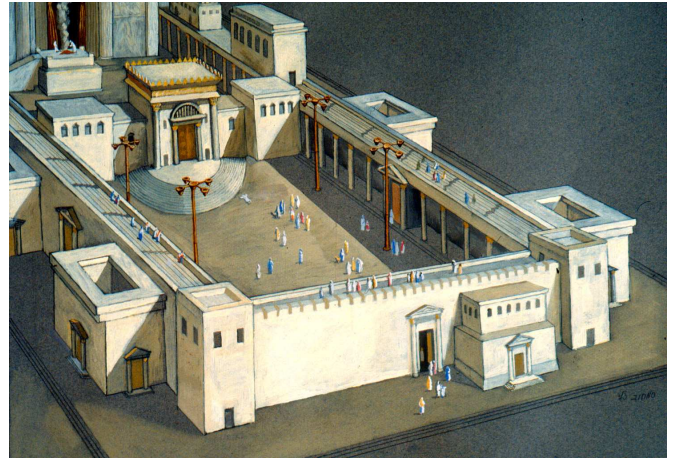
רש"י באופן אחר: המשנה עוסקת בכל טבול יום, כמשתמע מסתימת דבריה (ובפרט שלעיל מיניה הזכירה זבים וזבות), אלא שהיא סוברת כדעה ש"טבול יום דוב – לאו כזב דמי" (תוס' כאן; ר"ש בכלים שם). בכך מוסבר כיצד ר' יוחנן חולק על הברייתא, שכן הוא מסתמך על המשנה בכלים (תוס'). יש בכך קושי: הרי רש"י כותב שר' יוחנן אסר טבול יום בכל מחנה לוי, וכיצד מתיישב הדבר עם המשנה האוסרת טבול יום בעזרת נשים בלבד?⁷

תוס' חולקים על רש"י בהבנת המושג "טבול יום דוב – כזב דמי": לדעתם סברה זו לא נאמרה כלל לגבי התחום שאליו רשאי טבול יום להיכנס, אלא לעניינים מסוימים בלבד, כגון ההיתר לאכול מקרבן פסח הבא בטומאה (עיין לעיל מערכה כה). ממילא, לעניין המחנות שמהם טבול יום משתלח אין הבדל בין הטומאות השונות שבגללן הוא טובל, והגמ' נוקטת בעל קרי כדוגמא בעלמא. לפיכך עלינו לתאם בין המשנה בכלים לבין הסוגיה כאן באופן האמור, שהסוגיה עוסקת בעזרת נשים בלבד⁸.

משנה בתמיד: טבול יום מטומאת קרי – מותר בהר הבית
 שנינו בתמיד (פ"א מ"א) לגבי שינת הכהנים בבית המוקד: "אירע קרי לאחד מהן – יוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת הבריה... עד שהוא מגיע לבית הטבילה... ירד וטבל עלה ונסתפג ונתחמם כנגד המדורה, בא וישב לו אצל אחיו הכהנים עד שהשערים נפתחים, יוצא והולך לו". נאמר כאן שטבול יום מטומאת קרי רשאי לשבת בבית המוקד, עד שיפתחו השערים ויוכל לצאת מהר הבית. מכאן מוכיחים תוס' בסוגיין שטבול יום מותר מדאורייתא במחנה לוי ואפילו כשטבל מטומאת קרי, שכן אם היה איסור תורה בדבר – ראוי היה לפתוח שער בלילה ליציאתו, או שימתין במחילה שטבל בה, שהרי המחילות לא נתקדשו אפילו בקדושת הר הבית (כמבואר בפסחים פו,א, עיין רש"י שם ד"ה כי אמרה). לעומת זאת לשיטת תוס' שאין זה אלא איסור דרבנן הרי המשנה מובנת, שאמנם יש איסור בשהייתו שם אבל הקלו חכמים שלא יצטרך לטרוח ולצאת בלילה (המפרש בתמיד כו,א), או מפני בושותו (תוס' הרשב"א פסחים צב,א). טעם אחר להקל בזה, שאין איסור דרבנן כלל בשהייה שם, מפני שבית המוקד קל מעזרת נשים וטבול יום מותר בו (תוס' זבחים לב,א ד"ה ובטמאים; רמב"ן בחולין ב,ב), או מפני שהקלו חכמים במי שנכנס לתחום הקודש בהיותו טהור ונטמא שם, ולא אסרו אלא את הכניסה בטומאה (תוס' זבחים שם בשם רבנו תם)⁹.

ל"ת ועשה). ב. בפסחים צב,א רבא מביא את דברי ר' יוחנן כאן כדוגמא לכך שלא העמידו חכמים דבריהם ודחו גזירתם מפני קרבן פסח, ומאידך רבא עצמו בכריתות י,א סובר שמחוסר כיפורים דוב – כזב דמי (וכל שכן טבול"י. שטמ"ק אות יז). מכאן שגם הסוברים "כזב דמי" לא אומרים כך לעניין ביאת מקדש! על כך יש להשיב על פי גירסה אחרת בגמ' בכריתות שם: "רבה" (עיין לעיל מערכה כה הערה 3).

9. הריטב"א (חולין ב,ב) כותב טעם זה בצירוף סייג מסוים, שלא גזרו "בטומאה שאירעה בפנים והוא צריך להתעכב שם לצורך מצותו", וצ"ע למשנה בתמיד. כנראה כוונתו שכהן זה מקיים את מצות השמירה במקדש (כך כתבו בא"ת ערך טבול יום

עזרת נשים. בעזרת הנשים ארבע לשכות בארבע פינותיה (מבחוץ, על פי דעת הרא"ש במידות פ"ב מ"ה). מן התורה אין לעזרת הנשים דין מיוחד, וקדושתה שוה לזו של הר הבית כולו. מדרבנן נקבע שטבול יום, המותר בהר הבית, לא יכנס לעזרת נשים.

"טבול יום" – מאיזו טומאה?

הברייתא נוקטת לשון סתמית, "שאין טבול יום אחר נכנס", וכך גם לשון ר' יוחנן: "טבול יום אל יכנס למחנה לוי", ללא הבחנה מפורשת בין סוגים שונים של טומאה שממנה הוא טובל. אולם רש"י (ד"ה אע"פ וד"ה אפילו עשה אין בו) מפרש, שהדברים אמורים על טבול יום מטומאת קרי, כמו בדוגמא שעליה מדובר בברייתא, "וראה קרי בו ביום וטבל". רש"י מזכיר את המושג "טבול יום דוב – כזב דמי", ופירוש הדברים כך: כפי שצוין בפתיחה למערכה, קיימת דעה (בנזיר מד,ב וכריתות י,א) שטבול יום נחשב עדיין במובנים מסוימים כטמא באותה טומאה שממנה נטמא. רש"י סובר שסברה זו נאמרה גם לעניין ביאת המקדש, ולפיה הטמאים שטומאתם יוצאת מגופם – טבילתם איננה מתירה להם להיכנס למחנה עד שקיעת החמה. בכך, לדעתו, נחלקו הברייתא ור' יוחנן: הברייתא סוברת "טבול יום דוב – כזב דמי", והוא הדין לבעל קרי, ולכן טבילתו לא מתירה את כניסתו למחנה לוי, ואילו ר' יוחנן סובר "לאו כזב דמי", ומדאורייתא הותרה כניסתו.

באופן זה ניתן ליישב את המשנה בכלים, שאומרת שטבול יום אסור בעזרת נשים בלבד, עם הסוגיה כאן: המשנה עוסקת בטמאים שאין טומאתם יוצאת מגופם, כגון טמא מת או שרץ, המותרים מדאורייתא במחנה לוי עוד בטרם טבילתם, ומכל מקום אסרום חכמים בעזרת נשים אף לאחר טבילתם. ברם, בראשונים הוסברה המשנה לשיטת

7. לדיון בקושי זה עיין אל הר המור' עמ' קט.

8. תוס' מקשים על רש"י שתי קושיות (מלבד קושיה נוספת שתירצו בעצמם): א. אם לדעת הברייתא טבול"י דוב כזב דמי, הרי יש בכניסתו למחנה לוי גם לאו של "ולא יטמאו את מחניהם" (במדבר ה,ג, ועיין להלן קיז,א, שמכאן למדו שזב משולח ממחנה לוי). אם כן קשה, כיצד העשה של פסח דוחה לאו ועשה? וכבר עמדו על כך שבתוס' להלן (לג,ב ד"ה לענין) נכתב שעשה שיש בו כרת חמור במיוחד ודוחה גם לאו ועשה (ועיין בחמדת דניאל, שצ"ע למקורות סותרים בתוס' בעניין זה, והאריך להסביר את השיקולים לכאן ולכאן, התלויים בהבנת הכלל שאין עשה דוחה

העזרה (פסחים פה,ב) אלא דינו במחנה לוי, וגם עליו נאמר בספרא שלא יתכן לבוא לשם בהיותו טבול יום, אלא רק לאחר הערב שמש. הגמ' מבררת מה המקור להנחה זו שטבול יום אסור בשער ניקנור.

אביי מוסר, שחבריו של רב נתן בר הושעיא הסבירו שברייתא זו סוברת שטבול יום דזב – כזב דמי. ודייקה הברייתא מן הכתוב: "וביום השמיני... ובא לפני ה' אל פתח אהל מועד" (ויקרא טו,יד) שעד אז איננו יכול לבוא לשער ניקנור, מפני שהוא טובל ביום השביעי ועדיין הינו טבול יום עד השמיני. על כך הקשה אביי מן הכתוב הדומה בניזיר שנטמא למת: "וביום השמיני יביא... אל פתח אהל מועד" (במדבר ו,י), ושם אין מקום לאסור עליו לבוא בשביעי לשער ניקנור, שהרי אפילו המת עצמו מותר במחנה לוי! לפיכך הסביר אביי את הברייתא אחרת, שאמנם טבול יום דזב – לאו כזב דמי, ובכל זאת בהיותו טבול יום אינו יכול להיכנס למחנה לוי. דיוקה של הברייתא אינו מן הכתוב האומר שיבוא בשמיני, שכן לא בא הכתוב לאסור את הגעתו קודם לכן אלא לקבוע את זמן הבאת קרבנו. הראיה מן הכתוב היא מהביטוי "פתח אהל מועד", העוסק במחנה לוי (ולא במחנה שכינה, שכן עדיין הזב מחוסר כיפורים, בניגוד לפסוק הדומה בניזיר, שמותר לו כבר להיכנס לעזרה), ובא הכתוב בלשון זו להשוות את מחנה לוי לאהל מועד לענין זה, שטבול יום המחוסר כיפורים אסור בו¹³.

סברת חבריו של רב נתן בר הושעיא מתאימה לשיטת רש"י כאן, לפיה הדעה שטבו"י של זב כזב דמי קובעת גם לענין ביאת מקדש. ברם, תוס' כאן כותבים, בהתאם למסקנה שם, שדין זה אינו תלוי בשאלת "כזב דמי", ואיסור הכניסה למחנה לוי אינו אלא בטבול יום שהוא גם מחוסר כיפורים.

תוס' מוסיפים, שיש להבחין בין טבול יום מאותה טומאה שעליה הינו גם מחוסר כיפורים לבין טבול יום מטומאה אחרת. ההכרח לכך הוא הגמ' כאן, שאומרת על טבול יום מטומאת קרי שמדאורייתא הוא מותר במחנה לוי, למרות

ושם עושים את לחם הפנים (מידות פ"א מ"ו), שיש אומרים שנעשה בעזרה דווקא (מנחות פ"א מ"ב). נראה שהמפרש חש בקשיים אלו, ולפיכך כתב: "איכא למימר אותו חציה בחול לא היתה הכיפה שנה לקרקע הר הבית", כלומר שבית המוקד נבנה בצלע ההר, חציו שבקודש - על קרקע העזרה, וחציו שבחול - היה עליה מוגבהת.

בתוס' ר"ד בפסחים סז,ב (ד"ה דאמר ר' יוחנן) כתב דבר דומה: "בא וישב לו אצל אחיו הכהנים עד שהשערים נפתחים ויוצא והולך לו, דאלמא כל הלילה היה עומד במחילה... משום דמחילות לא נתקדשו". אך מפשטות המשנה נראה שהמסיבה שהולך בה לטבילה היא מחילה, אבל מקום הלילה שבו ישב לאחר מכן אינו מחילה. 12. בביאור הסוגיה נקטנו בשיטת תוס' והרא"ש שם, ובמפרש שם שיטה אחרת, ותמה עליו בקרן אורה.

13. התוס' ר"ד בניזיר פירש אחרת, שכל מחוסר כיפורים אסור במחנה לוי אפילו לאחר שטבל והעריב שמשו, ורק לצורך הבאת קרבנותיו הותר לו להיכנס. זהו חידוש גדול, שמחוסר"כ חמור בענין זה מטבו"י, ולכאורה אינו מתיישב בסוגיה כאן, שכן מדברי עולא "הואיל ואשתרי אשתרי" מבואר שהכנסת בהונות המצורע לעזרה היא היתר מיוחד, שגורר אחריו היתר גם לבעל קרי, ואילו הגעת המצורע למחנה לוי איננה "אשתרי", וכדי להתיר כניסה לבעל קרי אנו זקוקים לסברת "יבוא עשה שיש בו כרת וידחה". גם במשנה בכלים הנ"ל הוזכר איסורו של מחוסר כיפורים בעזרת ישראל בלבד.

תוס' מציעים ליישב משנה זו לשיטת רש"י, שהיא סוברת כדעה שטבול יום דזב – לאו כזב דמי (כפי שתירצו גם את המשנה בכלים לשיטתו)¹⁰. תירוץ אחר כתב המפרש בתמיד (שם), שבית המוקד הוא עלייה, ו"גגין ועליות לא נתקדשו" (פסחים פו,א), אף לא בקדושת הר הבית (עיין שם לגבי גגות ירושלים)¹¹.

טבילה במחילות המקדש. מי שנטמא בהיותו במקדש בלילה יורד במדרגות ("מסיבה", בשמאל הציון) המובילות מבית המוקד אל מעבר תת קרקעי, שם הוא טובל במקוה, ומתחמם כנגד המזורה, ולאחר מכן שב לבית המוקד וממתין עד הבוקר (תמיד פ"א מ"א). ממשנה זו משתמע שטבול יום מטומאת קרי רשאי לשהות בהר הבית.

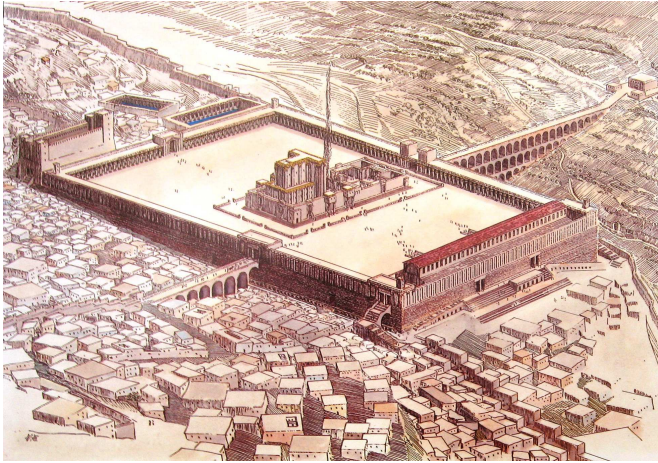
סוגיה בניזיר: טבול יום המחוסר כיפורים – אסור במחנה לוי

בגמ' בניזיר (מד,ב-מה,א) קיים דיון על כניסת טבול יום מטומאת זיבה למחנה לוי¹². הגמ' דנה בדברי הספרא (מצורע פרשת זבים פרק ה,יד): "מניין שהוא [הזב] טובל מבעוד יום? ת"ל 'ובא לפני ה' אל פתח אהל מועד', כיצד הוא בא אל פתח אהל מועד אלא אם כן היה מעורב שמש?! מלמד שהוא טובל מבעוד יום" (וכיוצא בזה שם פרק ט,ד לגבי זבה). ההגעה "אל פתח אהל מועד" אין פירושה כניסה לעזרה, שהרי גם לאחר שטבל והעריב שמשו הרי הוא מחוסר כיפורים, שאסור בעזרה. אם כן, "ובא... אל פתח אהל מועד" היינו לשער ניקנור, שלא נתקדש בקדושת

ציון 207). נראה להסביר, שגם הכהנים שאינם ניעורים ושומרים אלא ישינם במקדש נחשבים כמצטרפים לשמירה, וכך משתמע בגמ' בתמיד (כו,א), שעצם החניה והמגורים לצד המשכן מהווה שמירה.

10. אפשר שהמחלוקת אודות משנה זו מפורשת במשנה המקבילה במידות (פ"א מ"ט): "אירע קרי באחד מהם יוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת הבירה... עד שהוא מגיע לבית הטבילה. רבי אליעזר בן יעקב אומר: במסיבה ההולכת תחת החיל יוצא והולך לו בטדי". הרמב"ם מפרש שלדעתו הכהן הטובל אינו רשאי לחזור לבית המוקד, אלא יוצא מיד לשער טדי. חיזוק לדבר מכן ששער טדי מצוי בצפון הר הבית (מידות פ"א מ"ג) ובית המוקד בצפון העזרה (שם משנה ה), כלומר שעל הכהן לצאת בדרך הקצרה ביותר. ברם, הגר"א מפרש שראב"י נחלק רק על המסיבה שיוצא בה לבית הטבילה, וכנראה לדעתו מחילות שתחת העזרה נתקדשו, ומודה ראב"י שלאחר מכן הכהן חוזר לבית המוקד, והסיום "יוצא והולך לו בטדי" הוא מדברי הכל, לגבי יציאת הכהן בבוקר (לביאורים נוספים למחלוקתם עיין במיוחס לראב"ד בתמיד כו,א).

11. תירוץ זה מעורר קושי, שכן במשנה זו בתמיד נאמר: "בשלושה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש: בבית אבטינס בבית הניצוץ ובבית המוקד. בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות והרובים שומרים שם. בית המוקד כיפה ובית גדול היה, ומשתמע שאינו עליה. כמו כן, מצינו ששתיים מלשכותיו נמצאות בקודש,

הר הבית. כל ההר שהמקדש עומד בפסגתו התקדש, במקביל ל"מחנה לוי" במדבר סיני. הטמאים שטומאתם יוצאת מגופם (בעל קרי, זב זבה נידה יולדת ומצורע) אסורים להיכנס להר הבית. בברייתא נאמר שטבול יום אסור ב"מחנה לוי", ולדעת רש"י כוונתה להר הבית כולו.

מסתימת המשנה בכלים, שעל כל טבול יום אמרה שאינו אסור אלא בעזרת נשים, וכפי שכתב הר"ש שם, שהדברים מוסבים גם על זב וזבה. עוד אפשר שלמד כן מהסוגיה פה, שר' יוחנן אוסר רק מדרבנן במצורע שהוא טבול יום דבעל קרי, ולדעתו אין לחלק כתוס' בין טבוי מאותה טומאה שמחמתה הוא מחוסר כיפורים לבין טבוי מטומאה אחרת.

כשיטת הרמב"ם נראה גם בתוס' בפסחים (צב, א ד"ה ואמר), שכתבו שילדת בימי הטוהר שלה מותרת במחנה לוי, למרות שהיא "טבולת יום ארוך"²⁰. כמו כן כתבו התוס' בפסחים (סז, ב ד"ה שכן) שמצורע בימי ספרו מותר במחנה לוי, על פי המשנה בנגעים (פי"ד מ"ב) "והרי הוא מטמא כשרץ", ולכאורה מצורע בימי ספרו חמור מטבול יום

שהוא גם מחוסר כיפורים משום צרעתו. להבחנה זו השלכה מעשית חשובה לגבי כניסת נשים להר הבית כיום: מכיוון שהנשים נחשבות כספק זבות ("האידינא כולהו ספק זבות שויניהו רבנן", נדה סז, ב), הרי הן מחוסרות כיפורים¹⁴. ממילא, אשה שטבלה לנידתה (הנחשבת כספק זבה) אסורה להיכנס להר הבית עד שקיעת החמה ביום המחרת, מכיוון שטבלה מחמת אותה טומאה המחייבת אותה בקרבן. לעומת זאת, אשה שטבלה כדי להיטהר מטומאתה כפולטת שכתב זרע¹⁵, שהיא טומאה שאיננה מצריכה קרבן, יכולה להיכנס בהיותה טבולת יום, למרות שעודנה מחוסרת כיפורים על זיבתה.

שיטות הראשונים ופסק ההלכה

רוב הראשונים נקטו בעיקרי שיטת תוס', שגם הברייתא אינה אוסרת טבול יום במחנה לוי מדאורייתא, ושהדין בסוגיה הוא על עזרת נשים בלבד¹⁶. ויש שנקטו כדעת רש"י כאן שעל פי הברייתא האיסור הוא מדאורייתא, ור' יוחנן חולק עליה¹⁷. גם לדעה זו, מסתבר שהלכה כר' יוחנן, הן משום שהוא אמורא, והן משום שהמשנה בכלים ובתמיד מסייעת¹⁸. אולם ביראים (סי' שצא) נראה שנקט להלכה שטבול יום מקרי אסור מדאורייתא במחנה לוי¹⁹.

באשר לטבול יום שהוא גם מחוסר כיפורים, התוס' כאן וביבמות נקטו, על פי הסוגיה בניזיר, שהוא אסור מדאורייתא בכל מחנה לוי. לעומת זאת הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ג,ו) סתם וכתב שטבול יום מותר מדאורייתא במחנה לוי ואסור מדרבנן בעזרת נשים, ונראה מדבריו שכך הדין אף במחוסר כיפורים (קרבן אורה ניזיר מה, א; חזו"א אה"ע סי' קמה). מדוע לא פסק הרמב"ם כגמ' בניזיר? אפשר שלמד כך

נראית נכונה (שהאיסור רק בעזרת נשים ומדרבנן), אלא שלשון הסוגיה נדחק... ורבנו שמשון ז"ל כתב דר' יוחנן חולק... ומשמע שהיכווח לעניין פירוש הסוגיה אבל להלכה הדין עם ר"ת. וכך סתם הריטב"א בחולין ב,ב שטבוי דבעל קרי אסור מדרבנן בלבד, ואף לא בכל מחנה לוי אלא במקום המשמש לכניסה ויציאה בלבד, דהיינו עזרת נשים. משתמע שהבין שר' יוחנן חולק גם לעניין היקף המקום האסור, שאינו אלא בעזרת נשים.

19. ז"ל: "ותניא בספרי... יוצא אל מחוץ למחנה' - זו מחנה לוי, לא יבא אל תוך המחנה' - זו מחנה שכניה. וכתב 'והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבא השמש יבוא אל תוך המחנה', ביאת שמשו מעכבתו מלבוא לפנים מן המחנות", כלומר, אף ממחנה לוי.

דעת הכפתור ופרח בשאלה זו אינה ברורה: פטוות דבריו בפרק ששי (מהדו' לונץ עמ' פב) שפסק כרש"י שטבול יום אסור בכל מחנה לוי: "מסכת יבמות פרק קמא מאי חצר חדשה, שחדשו דברים ואמרו טבול יום אל יכנס למחנה לוי. אם כן אין לנו לקרב מפתח הר הבית ולפנים כי משם והלאה הוא מחנה לוי". אולם בפרק עשירי (עמ' קנה) הביא את דברי הרמב"ם שאיסורו בעזרת נשים בלבד.

20. אלא שבתוס' הרשב"א שם נאמרו שני הדברים בחדא מחתא, גם ההיתר ביולדת וגם האיסור בטבוי המחוס'כ, ולכאורה הם תרתי דסתרי. בא"ת ערך טבוי ציון 169 נכתב, שלדעתו הרי זו גזירת הכתוב מיוחדת בזב. תירוצו אחר כתב המהדיר לריטב"א יבמות ז,ב (הערה 427 אות ג), שהדין נאמר דווקא בטבול יום ביום הערב שמשו ולא בטבולת יום ארוך. עוד יש ליישב לפי מה שחידש במנחת חינוך (מצוה רסה סק"ב) שאינו חשוב מחוסר כיפורים אלא כששלמה ספירתו והגיע היום שבו נתחייב בקרבן (והגמ' בניזיר עוסקת במי שאיחר לטבול עד יום הבאת קרבנו, עיין שם). כל התירושים יפים גם לעניין מצורע בימי ספרו להלן.

14. יש לדון האם הכוונה לספק זבות ממש, וצריכה כל אשה להביא מדי חודש חטאת העוף הבאה על הספק. מפשט הרמב"ם (הל' מחוסרי כפרה א,ו): "וכל מקום שאמרנו שהיא ספק זבה - הרי זו מביאה קרבן" משתמע שאפילו ספק זבה מחמת גזירת חכמים, כגון מה שהזכיר בהל' איסורי ביאה ט,יב על כתמים ושם יא,ד על חומרת בנות ישראל לישב שבעה נקיים, חייבת בקרבן. וכן מפורש בפירוש המשנה נדה ו,ג, שהרואה כתם מביאה קרבן ואינו נאכל.

15. לדיון האם טומאה זו נחשבת כטומאה היוצאת מגופה ואוסרת בכניסה להר הבית עיין 'אל הר המור', בירורי הלכה, פרק שני.

16. רמב"ן ורשב"א ביבמות שם ובחולין ב,ב, המפרש בתמיד כו,א, רא"ש ברכות פ"ב סי' טו ומועד קטן פ"ג סי' ג, ובעלי התוספות במקומות רבים, כגון בתוס' הרשב"א פסחים צב,א, רבנו פרץ בשטמ"ק כאן, ועוד. הראב"ד בתמיד כו,א והתשב"ץ ח"ג סי' קלז כתבו גם הם שטבוי מקרי אסור בעזרת נשים בלבד, אך לא ביארו כיצד הבינו את הברייתא. הר"ש בכלים א,ח כתב מצד אחד כתוס', שר' יוחנן מדבר על עזרת נשים בלבד, ומאיידך כתב בהמשך שהמשנה שם סוברת שטבוי דזב לאו זב דמי, ומשמע שלסוברים כזב דמי הרי זה גם לעניין ביאת מקדש, כשיטת רש"י. נמצא, לכאורה, שלדעתו ר' יוחנן חולק על הברייתא בתרתי, הן על מקור האיסור והן על היקפו, האם בכל מחנה לוי או רק בעזרת נשים (וכן כתב הריטב"א ביבמות בשם הר"ש, שר' יוחנן חולק על הברייתא). לפי זה תמוה שדווקא ר' יוחנן מזכיר באופן סתמי את מחנה לוי, ולא הבלית את חידושו המצמצם את מקום האיסור.

17. תוס' ר"ד בניזיר מד,ב; מאירי ביבמות ז,ב, עיין בדבריו המחודשים בכל עניין עזרת נשים ובהסברת המחלוקת; וכך מצדד הריטב"א שם.

18. כך משמע בריטב"א ביבמות שם, הכותב: "ובודאי דהאי שיטתא דרבנו תם ז"ל

שאף הברייתא אסרת מדרבנן בלבד, ובעזרת נשים בלבד. כך דעת רוב הראשונים להלכה, וביראים נראה שנקט שטבול יום מקרי אסור מדאורייתא בכל מחנה לוייה.

בגמ' בנזיר נאמר, על פי פירוש התוס' והרא"ש שם, שטבול יום שהוא גם מחוסר כיפורים אסור מדאורייתא במחנה לוייה. הדברים סותרים לכאורה לאמור כאן, שטבול יום מטומאת קרי שהוא גם מחוסר כיפורים לצרעתו מותר במחנה לוייה מדאורייתא, ותוס' מחלקים בין טבול יום מאותה טומאה שעליה הוא חייב קרבן (כגון טבול יום מטומאת זב וזבה) לבין טבול יום מטומאה אחרת. הרמב"ם וסיעתו חולקים בדבר והתירו את הכניסה מדאורייתא לכל טבול יום.

מערכה עח. "ביאה במקצת" - הכנסת חלק מגוף הטמא לעזרה (לב,ב-לג,ב)

דברי עולא מובאים בגמ' בקשר לדיון על הברייתא: "וסמך... ושחט - מה סמיכה בטהורים אף שחיטה בטהורים". הגמ' ביארה את הברייתא, שההנחה שסמיכה חייבת להעשות בטהרה נובעת מהדעה שביאה במקצת שמה ביאה, ולכן אין הטמא יכול להכניס ידו ולסמוך¹. רב חסדא שנה את הברייתא להיפך, שלמדה מהשחיטה על הסמיכה, כי לדעתו אלמלא דרשה זו יכול הטמא להכניס ידו ולסמוך.

רב הושעיא מקשה על עולא מהברייתא הדנה על מצורע שנעשה בעל קרי בערב פסח, שמחשיבה את כניסת בעל הקרי למחנה לוייה (לאחר טבילתו, ולצורך טהרתו מן הצרעת והכשרתו לאכול בקרבן פסח) כ"עשה שאין בו כרת" הנדחה מפני מצות קרבן פסח. והרי עליו להכניס גם את בהונותיו לעזרה, ולדברי עולא זהו עשה הכרוך באיסור כרת! על כך השיב עולא: "הואיל והותר לצרעתו - הותר לקרויו", כלומר: לפי הדעה שביאה במקצת שמה ביאה על כרחנו נצטרך לומר שהיתרו של המצורע להכניס את בהונותיו הוא חידוש מיוחד שהתירה התורה; ומכיוון שהותר הדבר למצורע - הותר לו הדבר גם כשהוא בעל קרי². לפיכך הברייתא המחשיבה את כניסת בעל הקרי כאיסור שנדחה מתייחסת רק לכניסתו למחנה לוייה (שמותרת למצורע בשופי, מפני שכבר טבל והעריב שמשו, ומחוסר כיפורים מותר במחנה לוייה), ומתעלמת מהכנסת בהונותיו למקדש.

תוס' (ד"ה מטונך) מבארים (על פי הגמ' ביבמות ח,א), שעולא אף מוכיח את שיטתו מברייתא זו:³ לדעתו הברייתא

המחוסר כיפורים²¹. אף הסמ"ג (עשה קסד וקסה) כתב שטבוי אסור במחנה לוייה רק מדרבנן, ואפילו בבעל קרי (ראה דבריו על המשנה בתמיד), ולא חילק במחוסר כיפורים.

סיכום

בסוגיה נאמר שטבול יום אסור במחנה לוייה, ופשטות לשונה שלפי הברייתא הרי זה מדאורייתא ולפי ר' יוחנן מדרבנן. כך מפרש רש"י, וביאר שהדברים אמורים בטבול יום מטומאה היוצאת מגופו דווקא, שבשעת טומאתו אסור מדאורייתא במחנה לוייה. תוס' מוכיחים ממסכת כלים ותמיד שטבול יום מותר בהר הבית, ואף מדרבנן לא נאסר אלא בעזרת נשים, ולפיכך פירשו

איסור כניסתם של הטמאים למקדש נאמר בתורה בלשון 'ביאה': ביולדת: "בכל קודש לא תגע ואל המקדש לא תבוא עד מלאת ימי טהרה" (ויקרא יב,ד). ובבעל קרי: "ויצא אל מחוץ למחנה, לא יבוא אל תוך המחנה" (דברים כג,יא). הסוגיה עוסקת בשאלה, האם הטמא שמכניס את מקצת גופו לעזרה עובר על איסור הכניסה, ומתחייב מלקות או אף כרת? לשאלה זו יש משמעות מעשית במקרה של מצורע, שנדרש להכניס חלקים מגופו (תנוך אזנו ובהונות ידו ורגלו) למקדש על מנת שיזו עליהם מדם האשם ומלוג השמן שלו. האם הדבר נחשב כדחיית איסור? כמו כן, האם רשאי המצורע להכניס ידיו למקדש ולסמוך על ראש קרבנו? משאלה זו מסתעפת שאלה מעשית בימינו: האם מותר לטמא האסור בכניסה להר הבית (כגון בעל קרי) להכניס את אצבעותיו לחורים שבין אבני הכותל המערבי, שהוא חלק מחומת הר הבית?

שיטות האמוראים בסוגיה

עולא (לב,ב) מוסר בשם ריש לקיש: "טמא שהכניס ידו לפניו - לוקה". הדבר נלמד מהיקש בין שני חלקי הפסוק הנ"ל: "בכל קודש לא תגע ואל המקדש לא תבוא", שכשם שאיסור נגיעת הטמא בבשר הקדשים הוא אפילו במקצתו, שהרי די בנגיעה קלה כדי לטמא את כל הבשר, כך גם באשר לאיסור הביאה למקדש. מן הדברים מתבאר, שלשון 'ביאה' כשלעצמה משמעה כניסה של כלל הגוף למקום המדובר, ורק ההיקש הוא שמלמד שיש איסור גם בביאה חלקית.

2. להרחבה בסברה זו והשלכותיה עיין באנציקלופדיה תלמודית ערך 'הואיל ואשתרי אשתרי'.

3. ופירשו כך לשון "מטונך" - ממשאך (מ' השימוש ו"טונא" - משא), מהמשא שאתה בא להעמיס עלי - אעמיס עליך, וכן פירש רש"י בראש השנה ד,א ד"ה מטונך. אולם בחולין קלב,א מפרש רש"י: "מטונך - הגעתיד", והמ' שייכת לשורש "מטא".

21. העיר על כך בטהרת הקודש כאן. מקור דברי תוס' שם בתשובת רבנו תם (ספר הישר חלק הש"ת סי' נב,ג), וכך נקטו גם תוס' ביומא (לב,ב ד"ה א). אכן, היראים (סי' רעז) דן באותה סוגיה בפסחים וציין רק "ובימי ספורו אינו משתלח חוץ לג' מחנות", ובהתאם לשיטתו הנ"ל שטבול יום משולח ממחנה לוייה.

1. לדעת רב יוסף להלן, שהסמיכה נעשית בהכנסת ראשו ורובו, אין הכרח שהברייתא סוברת כן (ליקוטי הלכות).